

Is it Chanukah , Shabbos or Both?

Understanding the Nature
of the Song of the Day

בענין שיר של יום

יהודה ברוך טוכמאן

שבת חנוכה פרשת מקץ

December 19th, 2009

תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף ל עמוד ב (5A)

משנה. בראשונה היו מקבלין עדות החדש כל היום, פעם אחת משתהו העדים מלבוא, ונתקלקלו הלויים בשיר. התקינו שלא יהו מקבלין אלא עד המנחה. ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה - נוהגין אותו היום קודש, ולמחר קודש, משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו מקבלין עדות החדש כל היום. גמרא. מה קלקול קלקלו הלויים כשיר? הכא תרגימו: שלא אמרו שירה כל עיקר. רבי זירא אמר: שאמרו שירה של חול עם תמיד של בין הערבים..... מתיב רב אחא בר הווא: תמיד של ראש השנה, שחרית - קרב כהלכתו, במוסף מהו אומר - ותהלים פא+ הרנינו לאלהים עוזנו הריעו לאלהי יעקב, במנחה מהו אומר - ותהלים כט+ קול ה' יחיל מדבר. ובזמן שחל ראש השנה להיות בחמישי בשבת שהשירה שלו הרנינו לאלהים עוזנו - לא היה אומר בשחרית הרנינו. מפני שחוזר וקופל את הפרק, אלא מהו אומר? - ותהלים פא+ הסירותי מסבל שכמו. ואם באו עדים אחר תמיד של שחר - אומר הרנינו אף על פי שחוזר וקופל את הפרק. אי אמרת בשלמא כל היכא דמסתפקא אמרין שירה דחול - היינן דקאמר אומר וקופלו, אלא אי אמרת לא אומר כלל - מאי אומר וקופלו. שאני התם, דשירה דיומיה היא. תניא, רבי יהודה אומר משום רבי עקיבא: בראשון מה היו אומרים..... במוספי דשבתא מה היו אומרים? אמר רב עט בר רבא אמר רבי: הזינו לך. ואמר רב חנן בר רבא אמר רבי: כדרך שחלוקים כאן - כך חלוקין בבית הכנסת. במנחתא דשבתא מה היו אומרים? אמר רבי יוחנן: אז ישיר ומי כמור ואז ישיר. איבעיא להו: הני כולוהו בחד שבתא אמרי להו. או דלמא כל שבתא ושבתא אמרי חד? תא שמע, דתניא, אמר רבי יוסי: עד שהראשונה אומרת אחת - שניה חוזרת שנית, שמע מינה: כל שבתא ושבתא אמרי חד. שמע מינה

רש"י מסכת ראש השנה דף ל עמוד ב (5B)

שלא אמרו שירה כל עיקר - בתמיד של בין הערבים, לפי שלא ידעו מה שיר יאמרו, שמא עוד סוף העדים לבוא היום ושיר של יום טוב יש לומר, או לא יבואו, ונמצא שהוא חול, אבל בתמיד של שחר - אין ספק, שמתור שברוב השנים אין העדים באין קודם תמיד של שחר, וספקו יתקדש היום ספק לא יתקדש - לא תקנו שיר של יום טוב שחרית בראש השנה, כדתינו לקמו: תמיד של ראש השנה שחרית קרב כהלכתו, אבל לתמיד של בין הערבים תקנו שיר של יום טוב, שכבר באו העדים, לפיכך, אותה שנה שמשתהו לרב לא ידעו מה יאמרו

טורי אבן מסכת ראש השנה דף ל עמוד ב (6)

תמיד של ר"ה שחרית קרב כהלכתו. הא דלא תיקמו לומר שיר של י"ט פ' רש"י ותוס' מפני שברוב שנים אין עדים באין קודם תמיד של שחר וספק אם יתקדש היום אם לא, וק"ל ל"ל ה"ט הא ב"ט ור"ח לא תיקמו שיר מיוחד בתמיד היום אלא במוספין בלבד, הבאים בשביל י"ט ור"ח אבל בתמידין אומרים השיר הקבוע לאותו היום דכה"ג מציינו בכה"מ של סוכות דאומר הומבה"ן כדאית' בספ"ה דסוכה (דף נ"ה) והיינו דווקא במוספין כדפי' רש"י התם, אלא דבר"ה מלבד שיר המיוחד שתיקמו במוסף המדבר מענין היום ראו חכמים לתקן עוד שיר המדבר מענין שופרות של מתן תורה כדי להזכיר זכות מתן תורה ולא מצאו לו מקום מש"ה עקרו לשיר המיוחד ליומו מן תמיד הערב וקבעו אותו במקומו אבל שיר של תמיד הבקר כדקאי קאי ושנת לשאר י"ט דאומרים בשחר שיר המיוחד ליומו ולמה לו לעקרו. ואפשר דמש"ה פ' כן דא"כ מ"ט תיקנו שיר המיוחד כשביל ר"ה בתמיד של ערב ושיר של יומו בשל בקר ה"ל לתקן להיפר בבקר של ר"ה ולערב של יומו. אבל הא לא מילת' היא דשיר של יומו ה"ל תדיר וק"ל תדיר ושאינו תדיר נדיר קודם, ואפשר דס"ל דאפ"ה ראו להקדיל לשל ר"ה בשחר ולית לו בה משום תדיר קודם. דהא ר"ה הוא בר"ח וראוי להקדימו כדי לידע שהוקבע ר"ח ור"ה בזמנו דהכי אמרינן שם בפ"ה דסוכה למ"ד שאומרים שיר על כל מוסף ומוסף ר"ח שחל בשבת אע"ג דבשבת תדיר שיר של ר"ח קודם לשיר של שבת מה"ט לידע שהוקבע ר"ח בזמנו משום הכי לא פי' רש"י ותוס' כן. מיהו לא דמי הא כל כך להאי דפ"ה דסוכה ולא ראיתי להאריך בזה

שו"ת הרמ"ע מפאנו סימן כה (7)

שני - בשירי הלויים שאנו נוהגים לאמרם בבית הכנסת אני מנעתי במקומי שלא יפתח ש"צ בלשון המשנה דסוף תמיד המתחלת השיר שהיו הלויים אומרים וכו' אלא יתחיל מראש המחזור, שאם הוא מכוון עם מה שהיו הלויים אומרים בעת ההיא מוטב ואי לא לא גרע ממחזור בעלמא ואינו מוציא מפני שקר, וכדי שיהיו הדברים ערבים על שומעיהם מיבעי לו לאודועי דסמכינן בהדה מלתא על ההיא דמסכת סופרים, דקונתי מי שאיני בקי בהם אומר אודה ה' בכל לבב ודין, דהוי דומיא דעל הכל אם אמר שהכל יצא, והרשינו לעצמנו לתקן בב"ה סדר קבוע לרביע עם חלוף מה ממנה הלויים, כי אמנם במוסף שבת תמורת הדין לך וכן במנחה במקום שירת הים והבאר, סדרנו כאן וכאן אודה ה' בכל לבב..... בר"ח למוסף ולמנחה סדרם ברכי נפשי גדלת מאד עפ"י המדרש הנעלם, כי לא מצאנו לו בגמרא סדר השיר, ונכון הוא, ואע"פ שבמסכת סופרים זכרו בו וישב עליהם את אונם, מ"מ ברכי נפשי עדיף לך..... וחוזר מאלו שאנו סומכים בהם על מה שאמרנו אין אנו מחלפים כלום ממה שבא מפורש בגמרא במסכת סוכה ובמסכת ראש השנה. אמר כי אע"פ ששיר של ר"ח דוחה של שבת במוסף ובמנחה, וכן של ר"ה, לפרסם שקדשוהו ב"ד, אין הדבר כן ברגלים ששיר של מוסף שבת דוחה שיר של י"ט, ואין שיר מיוחד לרגלים במנחה אלא אומר השיר של חול, וכשחל י"ט בשבת ראוי היה לו לומר שיר של שבת בכל התפלות, אלא כיון שאנו רגילים לומר במוסף ובמנחה אודה ה' בכל לבב שאיננו מיוחד לשבת אלא מושאל אלינו במקום הפסוקים של תודה, אף אם אומרים שירי המעניות בלבד במוסף בין בחול בין בשבת וחוזרים לאודה ה' בכל לבב במנחת שבת שחל בו י"ט, ואם חל בחול לשיר של חול. ואיברא פשיטא לו שבמקדש היו אומרים שיר על הקרבן גם לתמיד של בין הערבים, שלא כדברי הטור מדעת רב עמרם, והראיה המכרחת לדברינו מן המשנה פעם אחת משתהו העדים לבא ונתקלקלו הלויים בשיר - ואלו בכל יום שיש בו קרבן מוסף, הש"צ שלטן אומר השיר של שחרית קודם הוצאת ס"ת ואחריו קדיש, ולאחר תפלת המוספין אומר השיר המיוחד לקרבן מוסף

11A

קנו אין אומרים שיר של יומו. ואומרים במקומו בבי ימים דר"ה ברכי נפשים (מזמור ק"ד) שהוא שיר של ראש חודש. ודוחה אפילו של שבת. ופשיטא של חנוכה (ע' סוכה ד' נ"ד ע"ב. ובתשו' רמ"ע מפאנו סי' כ"ה).

קנה בענין שיר של יום כלל זה נקוט בידך. א"א שני מזמורים ביום אחד. ושל ראש חודש דוחה את כלם אפילו של שבת, ושיר של שבת דוחה של יום טוב. וחנה"מ וחנוכה.

תלמוד בבלי מסכת סוכה דף נד עמוד ב

11B

מיתבי: ראש חדש שחל להיות בשבת - שיר של ראש חודש דוחה שיר של שבת. ואי איתא - לימא דשבת ולימא דראש חדש - אמר רב ספרא: מאי דוחה - דוחה לקדם. - ואמאי? תדיר ושאינו תדיר - תדיר קודמו - אמר רבי יוחנן: לידע שהוקבע ראש חדש בזמנו

12A

דברי ר' אבהו ר' אבהו רב

12B

תחלת תיקוני שחרית מנחה ערבית לא הי' כשביל הקרבנות כי אם אבות תקנום. אלא דאח"כ אסמכיניהו רבנן אקרבנות. ולא רצו חכמים לשנותה מכמו שהיתה מקודם. משא"כ במוספין שעיקר תחלת תיקונה הי' בשביל הקרבנות ולכן מזכירין בה הקרבנות [שוב

לא שינו המזמור משאר ימות החול, ובוה ניתא נמי דלא תיקן לומר גם השיר דמוסף של שבת דהיינו הזי"ו ל"ך. וכן השיר של תמיד של בין הערבים דשבת, דהיינו או ישיר ומי כמוכה, וכמו דמבואר בר"ה דף ל"א. משום דפסוקים אלו לא הוזכר בהם מענין שבת כלל וכו'. והלכך ביום שיש בו שני מזמורים לא תיקן לומר רק אחד כיון שכבר הזכירו במזמור אחד מענינא של יום די בכך, וכל למעוטי במזמורים טפי עדיף. ותדע דהא הלויים אמרו שני פעמים את השיר של יום דהיינו בתמיד של שחר ובתמיד של בין הערבים, וא"כ למה אין אנו אומרים השיר של יום גם במנחה, אבל הוא הדבר אשר דברתי, דמה שאנו אומרים שיר של יום אינו משום זכר למקדש כלל, רק להזכיר מעין יצירת היום, ולכן די בפעם אחד. ואפשר דזהו טעמו של רבינו ז"ל שבי' כאן בסי' נ"ג שאין אומרים שום מזמור וזלת שיר של יום, ולא שיר היחוד. ושיר הכבוד, וכן כיו"ט. והיינו משום דלא עת שירה היום. וכבר אחז"ל דהקורא הלל בכל יום הי"ו מחוץ ומגדף. ולכן כתר דאין אומרים שיר היחוד, ושיר הכבוד, רק כיו"ט, דאז הוא זמן שמחה, וגומרין הלל. ורק דבר"ח כדי לידע שהוקבע ר"ח בזמנו תיקן לומר ברכי נפשי לחוד. אבל כיו"ט שחל בשבת טפי עדיף לומר מזמור שיר ליום השבת. דכשיר זה מבואר יתר מענינו של יום. דיו"ט נמי אקרי שבת. ושיר השיר לשבת, וגם ליו"ט. משא"כ בשיר של יו"ט לא הוזכר כלל מענינו של שבת. ובוה עולה לנו דברי רבינו הגר"א ז"ל כאן נכון.

כבר תמה ע"ז מר אחי הגאון ז"ל בספרו ראשית בכורים דף יו"ד. דהא דאין אומרין שני מזמורים ביום אחד הוא גמ' ערוכה במס' סוכה דף נ"ד, ומפקא ליה מקרא. אבל שם מיירי דביום שיש שני מוספין אין אומרים רק מזמור של מוסף א'. אבל שיר של תמיד של שחר מעולם אינו נדחה ממקומו. והלכך האידנא דאין אומרים השיר של מוסף דשבת, דהיינו הזי"ו ל"ך, א"כ בשבת ור"ח או בשבת ור"ה אומרים שניהם, של תמיד דשחר, ושיר של מוסף דר"ח או דר"ה, וכן בשבת הנוכח יש לומר שניהם. ומש"כ כאן בסי' נ"ו ונ"ז

ולא עיינו במקור דברי הגמרא? ולכן לולי דמסתפינא הייתי אומר דבאמת הא דאמרין בסוף תענית דכבר תקנתי להם סדר מעמדות

בזמן שקורין בהם לפני מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני, ואני מוחל להם על כל עונותיהם, נראה דאינו אלא כעיקר פרשיות הקרבנות, דהם באים לכפר ולהקריב לפני השם. וע"ז נאמר ונשלמה פרים שפתינו. אבל השיר של קרבן עיקר מצותו אינו אלא כדי לתת שבת והודיה לפני משה"מ הקב"ה שהשרה שכנתו בבית הגדול והקדוש. וזה היה נחת רוח לפניו ית"ש, וכמו דאמרין על היין. וא"כ כל אלה בהיות ההיכל על יסודותיו ומקדש הקודש על מכונו. והכהנים עוסקים בעבודה. אז היה נחת רוח לפני הקב"ה שאמרו לפניו שירה. וכמו שאמרו אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך. אבל עכשיו בעו"ה שחרב ביהמ"ק ואין לנו לא מוצא ולא קרבן ולא מנחה ולא ריח ניחוח. א"כ איפשר דבאמירת השיר אין מגיע מזה ג"ר לפניו ית', וע"ז שאמרו במדרש בפתיחתא לאיכה רבתי דבג' מקומות בקשו מלאכי השרת לומר שירה לפני הקב"ה ולא הניחו. וא' בעת חורבן בהמ"ק ואמר להם ניחומין אלו שאתם אומרין לפני ניאוצין הו אצלי ולכו

במעמדות וסדר קרבנות שתקנו לנו רבותינו לא מצינו שתקנו לנו השירים והמזמורים שאמרו הלויים במוספין של שבת ויו"ט ור"ה. רק השיר של תמיד של שחר שבכל יום תיקנו, משום דהוזכר בכל אחד מעין היצירה שבכל יום, ולכן תקנו לאומרים. ע"ז דאמרין במס' סנהדרין דף ק"א: דכל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם. ורק שרבינו ז"ל תיקן לומר גם המזמורים שאמרו הלויים על מוספין של ר"ח ור"ה ויו"ט ומועדים, לפי המבואר בגמ' ובמס' סופרים, משום דבהם ג"כ הוזכר מענינא דיומא, אבל לא משום לעשות זכר למקדש. דהא תיקן נמי לומר מזמור מיוחד לחנוכה ולפורים, ואף דמקדש וכן בנסכים. משא"כ תפלת שחרית דע"א אינו בשביל הקרבנות כלל ואין מזכירין בה קרבנות וא"כ לא הי' ראוי לומר שיר של יום. אלא דמ"מ תקינו לומר שיר של יום בכל יום לזכר בעלמא דהא מ"מ אסמכיניהו רבנן אקרבנות וגם יש בהן מעין יצירה של יום כמבואר בסוף ר"ה. אמנם בשבת כיון דאיכא מוסף ושם מזכירין הקרבנות ונסכייהם וגם תמיד של שחר ונסכו נזכר בתפלת מוסף על עולת התמיד ונסכה, וא"כ בודאי אין ראוי להזכיר שיר של יום בשחר ששם לא נזכר לא קרבן ולא נסכו. ולכן העבירו שיר של יום דשחרית של שבת אחר המוסף מפני שנזכר במוסף גם תמיד של שחר ונסכה ואומרים

שירה על היין 6 P.הנסכ 0449 No.למה לא אמרו שיר של מוסף דהיינו הוויץ ל"ך. וי"ל דכיון דאין אומרים שני מזמורים באחד אי"כ ע"כ צריך אחד לרחות, ותדיר ושאינו תדיר הדיר קודם ולכן אומרים שיר של שחר שהוא תדיר יותר משל מוסף. ועי' שם בסוכה נ"ד

אפי' לדחות. אכן כשח"ח ר"ח בשבת הגה בגמ' סוכה שם אמרו דר"ח דוחה של מוספי' דשבת. אע"ג דתדיר קודם, מ"מ עבדו לי היכרא לידע שהוקבע ר"ח בזמנו, ולכן דוחה שיר של מוסף שבת אע"ג דתדיר. וא"כ לדין זקוקי' זניא' ארנא' ה"ו

נמי דאומרים ש"ו 44AM 9:44 Dec. 18. ל"י של ר"ח, כדי לידע שהוקבע ר"ח בזמנו. וכן בחול ג"כ דחי ר"ח שיר של שחרית לטעם הג"ל. אמנם לענין יו"ט דהה"מ כודאי שבת יותר תדיר מהם ולכן כודאי שיר של שבת

ש"ו"ת משיב דבר חלק ב סימן קד (13A)

מה שהעלה מר בשיר של יו"ט ור"ח. הגה בגוף הדין במקומם בבהמ"ק אשר זכה לחדות בבית אלהים ב"ב. צדקו מאוד דברו מעכ"ת דהא שיר של שבת דוחה של יו"ט היינו ה"ו ל"ך. אבל שיר של תמיד השחר הוא בפ"ע כמו שה"י נסכי' התמיד קודם להקרבת המוסף ככרייתא דאבא שאול. וא"כ ה"ו הנסכים של שחר ושל מוספין באים בפני עצמם ע"כ ה"י לכל ניסור שיר בפ"ע והכל כדבר מעכ"ת ה"י. אבל מה שהעלה מזה להנהיג גם אצלנו שני שירים בימי המוספים לכך ש"ק ומשום שאין אומרים ה"ו ל"ך והוא מנהג כמה קהילות. אבל נגד הנהוג בבית מדרשו של הגר"א ז"ל וכן בבית הישיבה הק' דפה"ק מימות חו"ז אביר הרועים זצ"ל. והאיך אפשר לומר שלא דק במעשה רב בס' קנ"ו והקנ"ח ב' רבינו הגר"א ז"ל בדבר שהוא נהוג בכל ר"ח ויו"ט אלא כך הענין שאחרי שמנהג ישראל שלא לומר שיר של תמיד השחר אחר תפלה אלא אחר מוסף וה"ו כמו שני מוספין שמביאין הנסכים בשעה א' ושיר א' לשניהם. ואולי באמת אם עברו ולא הביאו נסכים אחר התמיד ואחר הקרבת המוסף הביאו שני הנסכים כאחד אפשר שכמו כן אין אומרים גם בבהמ"ק אלא שיר א'. מש"ה ביו"ט ור"ח כשיש שני שירים לפני שיר התמיד ושיר המוסף שהוא מקודש אומרים שיר המוסף. ולא משום דמקודש קודם דבזה ליתא שהרי תמידים קודמים למוספים ומסעם דאי' כבבחים (צ"א). אלא משום דאתחיל במוספים ותדיר ושאי"ת יש לגומרם כדמסיק בבבחים שם. וכן פסק הרמב"ם ז"ל מש"ה מקדימין השיר של מוסף לשל תמיד שאינו מענין היום כלל. משא"כ בשבת דגם שיר של יום הוא שייך לקדושת היום ע"כ אומרים שיר של שבת ודחה ה"ו ל"ך. ומזה הטעם אין אומרים ה"ו ל"ך

(13B)

חומר בקודש הקדמה תבואת ישראל ו' קודש ו' א'

מיהו נ"ל דר"ח או יו"ט שחלו בא' מימי החול [ואפשר גם בחול א' מהן בשבת]. או בנסכי' תמיד השחר והערב אמרו שיר ר"ח או שיר יו"ט, ולא שיר של אותו היום. וחילי מרש"י (ר"ח ד"ל ע"כ) שבי' דבר"ה אמרו בכל גוונא בנסכי' השחר שיר של חול, משום דברוב פעמים לא באו אז העדים עדיין. משמע מדברי רבינו דהא בשאר יו"ט דליכא ה"ט, אמרו גם בנסכי' השחר שיר של אותו יו"ט, אע"ג שחזור וכופלו במוסף, והרי אין כופלין שיר שכבר אמרוהו באותו יום רק

נמי דאומרים ש"ו 44AM 9:44 Dec. 18. ל"י של ר"ח, כדי לידע שהוקבע ר"ח בזמנו. וכן בחול ג"כ דחי ר"ח שיר של שחרית לטעם הג"ל. אמנם לענין יו"ט דהה"מ כודאי שבת יותר תדיר מהם ולכן כודאי שיר של שבת

וגו' ודחה. כיום טוב של ראש השנה יש מילוק צמין הסיל לכתוב לך. פ"ח כ"ה ל' פ"ד פניא' דנפקאנא ה"ו ל"ך. צדקו מאוד דברו מעכ"ת דהא שיר של שבת דוחה של יו"ט היינו ה"ו ל"ך. אבל שיר של תמיד השחר הוא בפ"ע כמו שה"י נסכי' התמיד קודם להקרבת המוסף ככרייתא דאבא שאול. וא"כ ה"ו הנסכים של שחר ושל מוספין באים בפני עצמם ע"כ ה"י לכל ניסור שיר בפ"ע והכל כדבר מעכ"ת ה"י. אבל מה שהעלה מזה להנהיג גם אצלנו שני שירים בימי המוספים לכך ש"ק ומשום שאין אומרים ה"ו ל"ך והוא מנהג כמה קהילות. אבל נגד הנהוג בבית מדרשו של הגר"א ז"ל וכן בבית הישיבה הק' דפה"ק מימות חו"ז אביר הרועים זצ"ל. והאיך אפשר לומר שלא דק במעשה רב בס' קנ"ו והקנ"ח ב' רבינו הגר"א ז"ל בדבר שהוא נהוג בכל ר"ח ויו"ט אלא כך הענין שאחרי שמנהג ישראל שלא לומר שיר של תמיד השחר אחר תפלה אלא אחר מוסף וה"ו כמו שני מוספין שמביאין הנסכים בשעה א' ושיר א' לשניהם. ואולי באמת אם עברו ולא הביאו נסכים אחר התמיד ואחר הקרבת המוסף הביאו שני הנסכים כאחד אפשר שכמו כן אין אומרים גם בבהמ"ק אלא שיר א'. מש"ה ביו"ט ור"ח כשיש שני שירים לפני שיר התמיד ושיר המוסף שהוא מקודש אומרים שיר המוסף. ולא משום דמקודש קודם דבזה ליתא שהרי תמידים קודמים למוספים ומסעם דאי' כבבחים (צ"א). אלא משום דאתחיל במוספים ותדיר ושאי"ת יש לגומרם כדמסיק בבבחים שם. וכן פסק הרמב"ם ז"ל מש"ה מקדימין השיר של מוסף לשל תמיד שאינו מענין היום כלל. משא"כ בשבת דגם שיר של יום הוא שייך לקדושת היום ע"כ אומרים שיר של שבת ודחה ה"ו ל"ך. ומזה הטעם אין אומרים ה"ו ל"ך

(13C)

אפי' לדחות. אכן כשח"ח ר"ח בשבת הגה בגמ' סוכה שם אמרו דר"ח דוחה של מוספי' דשבת. אע"ג דתדיר קודם, מ"מ עבדו לי היכרא לידע שהוקבע ר"ח בזמנו, ולכן דוחה שיר של מוסף שבת אע"ג דתדיר. וא"כ לדין זקוקי' זניא' ארנא' ה"ו

אפי' לדחות. אכן כשח"ח ר"ח בשבת הגה בגמ' סוכה שם אמרו דר"ח דוחה של מוספי' דשבת. אע"ג דתדיר קודם, מ"מ עבדו לי היכרא לידע שהוקבע ר"ח בזמנו, ולכן דוחה שיר של מוסף שבת אע"ג דתדיר. וא"כ לדין זקוקי' זניא' ארנא' ה"ו

טור אורח חיים הלכות נשיאת כפים ונפילת אפים סימן קלג (14A)

וכן בערב לאחר שיגמרו תפלת ערבית נוהגין לומר פטום הקטרת אבל לא השיר ולמה אומרים פטום הקטרת בבקר ובערב והשיר בבקר בלבד לפי שזה מצותו בבקר ובערב וזה לא היתה מצותו אלא בבקר

טור אורח חיים הלכות ק"ש ותפלה של ערבית סימן רלז (14B)

כתב רב עמרם... שבערב אחר שגמרו תפלת ערבית נוהגין לומר פטום הקטרת שאומרים אותו זכר למקדש וקטורת היה גם בערב אבל השיר שהיו אומרים במקדש אין לומר בערב שלא היו אומרים אותו במקדש בערב

בית יוסף אורח חיים סימן קלג (14C)

כתב בארחות חיים (דו' מזמורים שאחר י"ח ס' ז) במנחה לא ראיתי מי שאומר השירים והטעם לפי שלא היה מצותו אלא בבוקר

15A) באר שבע מסכת תמיד דף לג עמוד ב

השיר שהיו הלויים אומרים. פירוש בין בתמיד של שחר בין בתמיד של בין הערבים. ואף על גב דפשוט הוא. הוצרכתי לכתוב זה מפני שראיתי רבים בין המעיינים שתבשו וסעו לומר שהשיר לא היה מצותו בתמיד של בין הערבים. ותולין עצמן באילו גדול רב עמרם (סימו סה עמ' לט) שכתב הסור אורח חיים בשמו בסימן קל"ג ובסימן רל"ז שהשיר לא היה מצותו בערב אלא בבקר. וחשבנו דמה שכתב שהשיר לא היה מצותו בערב היינו בתמיד של בין הערבים. וזה דבר שאפילו בר בי רב דחד יומא לא יטעה בו. שהרי משנה שלמה שינוי בפרק בתרא דראש השנה (ל, ב) פעם אחת משתהו העדים מלכוא ונתקלקלו הלויים בשיר כו'. והיינו בשיר של תמיד של בין הערבים כדמפרש שם הגמרא בהדיא. שמע מינה שהיה מצותו של השירים גם בתמיד של בין הערבים כמו בתמיד של שחר... עוד מדלא קחשיב בפ"ב דיומא (כו, ב) השירים בהדי אינך דברים דקחשיב התם שלא היו עושין בתמיד של בין הערבים כמו שהיו עושין בתמיד של שחר. דהיינו הרמת הדשן ממזבח החיצון וסדור המערכות והפייסות. אלמא שהיו מצותו של השירים גם בתמיד של בין הערבים. לכן אומר אני שהסור לא כן ידמה ולכן לא כן יחשוב באמרו שהשיר לא היה מצותו בערב היינו בתמיד של בין הערבים. משום דלא ניתן ליתעד דאשתמיטתיה המשנה דפרק בתרא דראש השנה והגמרא דיומא שהבאתי. ובפרס שלא מפי עצמן אמר כן אלא בשם רב עמרם גאון. ובלאו הכי אי אפשר לעלות על לב דבר זה שהוא סתור מאלו. דהא עת הקרבת תמיד של בין הערבים הוא עת המנחה, כדנתן בפסחים ריש פרק תמיד משחט (נח, א). והעורב מיירי אחר גמר תפלת ערבית שהוא בלילה. אלא מה שכתב הסור שהשיר לא היה מצותו בערב רוצה לומר בלילה שהוא עת תפלת ערבית. והשתא שפיר אמר שהשיר לא היה מצותו בערב. כי זה גמרא ערוכה הוא בפרק אין נערכין (ערכין יא, א) א"ר אלעזר מה כפרה ביום אף שירה ביום ויליף ליה מקרא (במדבר ח, יט) ואתנה את הלויים נתונים לאהרן ולבניו מתוך בני ישראל ולכפר על בני ישראל. ואף על גב שכתב שם בית יוסף בשם אורחות חיים ז"ל (דין מזמורים שאחר י"ה סימו ז') במנחה לא ראיתי מי שאומר השירים. והטעם לפי שלא היה מצותו אלא בבקר עכ"ל. נראה לי דמלת "במנחה" טעות סופר הוא. וצריך להיות "בערבית" כדכתב הסור.

15B) חתם סופר מסכת ביצה דף ד עמוד ב

פעם א' משתהו העדי מלכוא. עיי' טו"ח סי' קל"ב דבתפלת מנחה אין אומר' שיר שהי' הלויים אומרים בבהמ"ק משום שלא אמרוהו במנחה. והקשה מהר"מ אלשיך בתשו' סי' קל"ח משמעתין דבמס' ר"ה מבואר דבשיר של תמיד בין הערבים היה הקלוקול. ותי' בדוחק ועמ"ל שם סוף הסי' ועיי' פני יהושע דשמעתין. ולפע"ד בודאי שיר של פה מעכב קרבן ציבור של חובה. אך מוכח משמעתין דר"ה דלא הי' כופלי' שום שיר פעמים ביום א' כ"א ע"י מקרה שחל ר"ה ביום ולא באו עדי' עד אחר שירת תמיד של שחר. אז הי' כופלי' ש"מ שהי' מקפיד' שלא לכפול שירה א' פעמי' ביום א'. וא"כ ע"כ אתו שירים שנישנו בכריית' השיר שהי' הלויים אומר' בבהמ"ק היינו בשחר'. ובמנחה אמרו שירה אחרת. ולא מודע לנו מה הי' ובשבת קודש איתא להדי' בשחרית אמרו מזמור שיר ליום השבת וכמוסף הזי"ו ל"ך ובמנחה אז ישיר ולא אמרו במנחה מזמור שיר ליום השבת. וה"ה בכל ימי השבוע הי' שיר של תמיד בין הערבי' שיר אחר ואינו אותו של שחרית ואין אנו יודעי' מה הי' אפשר לא היה שום שיר קבוע מדה"ה והיה אומר' שיר והודי' מה שדמנן להם והו' הנה כל שיר מזמור לבני קרח ומזמור לאסף והינו שבתהלי' ופרשה נאום ה' לאדוני. שאמרוהו הלויים כלפי דהע"ה ה' אמר לו שב לימיני כמ"ש המפורשים שם. וא"כ אין אנו יודעי' לומר במנחה מזמור שיר שהי' הלויים ועמ"ש מג"א שם במזמורי' של מוסף י"ט שאומר' עפ"י מס' סופרי' שאין אנו יודעי' מה הי' אומר' בבהמ"ק וא"כ על כל אופן צדק הסור בדינו שאין לומר במנחה שיר של ליום. ואולי יטעון הטוען שאותו מזמורי' החכרי' בכרייתא אותו הי' חולקי' לשתי פרשיות ואמרו. חצים שחרית וחצים בין הערבים מ"מ כיון שאין אנו יודעים איך חולקים ואומר' כל המזמור בבקר בבקר א"כ שוב אין לכפול ולאמרו בין הערבים וזה ב"ל בחור ואמת:

15C) ערוך לנר מסכת ראש השנה דף ל עמוד ב

בגמרא עם תמיד של בין הערבים. הר"מ אלשיך בשו"ת סימן קל"ח הקשה מזה על מה שכתב הסור (סי' קל"ג ורל"ז) ובי' (סי' קל"ג) זרמ"א (סי' קל"ב ס"ב) שלכך אין אומרים שיר של יום במנחה לפי שבמקדש לא אמרו שיר בתמיד של בין הערביים והרי מסוגיא זו משמע שאמרו..... ולפע"ד אפשר לומר דודאי כל ימות השנה לא אמרו שירה בתמיד של בין הערביים דלא מזכר בשום מקום ורק ברה"ה אמרו כנראה מברייתא דסוגיא דקאמר במנחה מהו אומר קול ה' יחיל מדבר וכן בשבת כדאמרין לקמן בסוגיא במנחתא דשבתא מה היו אומרים ומדלא מצאנו בשום מקום שהוזכר שיר ל"ט של פסח ושבועות וסוכות במנחה מזה נראה ש"ט של ר"ה הובדל מזה משאר הימים שחזו שיר של מוסף שאמרו. בכל י"ט שיר לעצמו אמרו ברה"ה גם שיר של מנחה וזה מה דאמרין בשמעתין. הכא תרגמו שלא אמרו שירה כל עיקר וזה היה קלוקול שבמנחה היו צריכים לומר שיר של קול ה' יחיל מדבר ור' זירא אמר שכיון שהיו מסופקים אם יבואו וצריכים לומר שיר בתמיד של בין הערביים ואם לא יבואו אין כאן שיר כלל אמרו שיר של חול שסברו שטוב לומר עכ"פ שיר אחד מלהקריב בלא שיר כלל שאולי היו סבורים דשיר מעכב הקרבן ואפילו אינו מעכב עכ"פ מצוה איכא נבזה ודאי שבין לעכב בין למצוה אין קפידיא איזו שיר יהיה דליון דעכ"פ יש שיר. תדע שהרי שירה היא מדאורייתא כדאמרין בערכין (יא א) וכל השירות שאמרו היו דברי קבלה שבתהלים חוץ משיר של האזינו ואז ישיר דשבת ולכן בחור לומר שיר עכ"פ מספק שלא להקריב קרבן של י"ט של ר"ה במנחה בלי שירה אבל של י"ט לא רצו לומר מספק דשמא לא יבואו עדים ואין לשיר זה שייכות ליום זה כלל משא"כ שיר של יום דעכ"פ יש לו שייכות ליום רק שאם חול הוא היה ללא צורך אבל אין כאן נדבד עיסור ולכן כשא"כ באו עדים היה הקלוקול שלא אמרו במנחה שיר של י"ט המתוקן לכן. ולכן אין ראיה כלל מסוגיא זו שבחול אמרו שיר בתמיד של בין הערביים וזהו שיטת הסור וכו'. ומדברי רש"י ג"כ משמע קצת שלא אמרו שיר בחול שכתב ד"ה נוהגים ז"ל לפי שלא ידעו וכו' ושיר של י"ט יש לומר או שלא יבואו ונמצא שהוא חול עכ"ל ומדלא כתב או לא יבואו ושיר של חול יש לומר (כמו שכתב הברטנורא). משמע דס"ל דאם הוא חול אין כאן שיר כלל. ולפ"ז אין ראיה כלל מסוגיא זו שאמרו שיר בתמיד של בין הערביים וא"ש שיטת הסור ורב עמרם ואורחות חיים שכתבו שלא אמרו שיר במנחה

שולחן ערוך אורח חיים הלכות נשיאת כפים ונפילת אפים סימן קלב סעיף ב (16A)

הגה. ואומרים השיר שהללים היו אומרים במקדש שחרית לבד (טור)

משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים הלכות נשיאת כפים ונפילת אפים סימן קלב סעיף ב (16B)

(ז) שחרית לבד - אף דבמקדש היו אומרים שירה על נסכי היין גם על תמיד של בין הערבים אכן מפני שכמה פעמים היו הכהנים סורדין והיו מביאין הנסכים של בין הערבים בלילה ובליילה אין אומרים שירה לפיכך נוהגין לומר השיר בשחרית לבד

מסכתות קטנות מסכת סופרים פרק יח (17)

בחנכה, ארוממר י"י. כפורים, שיגיון לדוד

ספר כלבו סימן מד (18A)

ואלו ח' ימים אין נופלין על פניהם ואין אומרים למצח ושיר מזמור לפי שהן כעין י"ט אחר שאומרים בו הלל, ויש מקום שאומרים במקום שיר מזמור שיר חנוכה וכו' ע"כ. ופה פראג נוהגין לומר שיר מזמור וכו', ונ"ל דמדמה לפורים שכתבתי בס' תרצ"ג [סק"ט] דהכלבו [סי' מה

ה ע"ד] כתב שאין אומרים, ואפילו הכי נהגו לומר ומ"מ י"ל דשאני פורים דיש בה מפלת עמלק אבל מלחמות יונים לא הזכיר אליה רבה סימן תרפג (18B)

וכתב הכלבו [סי' מד ד ע"ב] אין אומרים שיר מזמור וכו' לפי שהן כעין י"ט אחר שאומרים בו הלל, ויש מקום שאומרים [במקומו] [במקום] שיר מזמור [שיר] חנוכה וכו' ע"כ. ופה פראג נוהגין לומר שיר מזמור וכו', ונ"ל דמדמה לפורים שכתבתי בס' תרצ"ג [סק"ט] דהכלבו [סי' מה ה ע"ד] כתב שאין אומרים, ואפילו הכי נהגו לומר ומ"מ י"ל דשאני פורים דיש בה מפלת עמלק אבל מלחמות יונים לא הזכיר

**ורע דנמכהנינו לחנו הומרים בכל יום ארומימך ה' כי
דליתני רחיתי העס נוקנים נח' ימי הנוכה להתחיל בפסוקי
דזמרה מתחיל המזמור מזמור סיר חנוכה הבית לדוד אף
שאח"כ במקום תפלה לדוד אומרים אותו פעם ב' ונ"ל שהוא
טעות דלמנ"מ יזכירו ענין חנוכה והרי נפטרנו מסיר חנוכה
ולמה יאמרו אותו פעם ב' וכ"ת דאין ענין השיר קוד' עמידה
דהוי כנגד קרבן א"כ אכתי השתיקה יפה מענין חנוכה שהרי
בר"ה ד"ל אמרו שאס חל, ר"ה כחמישי אומר הסירותי כרי
אלא יהיה חוזר וכופל את הכרך ע"ס * אס כן ה"ג חין ס'
דהנכון שלא יתחיל גם בחנוכה מזמור סיר חנוכה כרי שלא
יהיה חוזר וכופל את הכרך**

אות חקני לב
ח"א
ס'
א"ב
(19)

שנת קריה חנה צוה ה"ב ס' כ'

וב"ל הא דאמרינן דשירו של שבח ושירו של ר"ח דשירו של שבת נדחה מפני ריח היינו דוקא בשיר ענינו של יום שהיה בו מוסף והיה אמר של מוסף ונדהה שירו של יום אבל בימים שלא היה בהם מוסף כגון בחנוכה ופורים והשיר שאנו אומרים בסס אינו אלא משים מנהג אין סברא כלל לדחות שיר היום ולומר השיר שאנו אומרים ממנינו של יום ולכן צריכין לומר שניהם כאחר שובים השנים ובמקום דאיכא פרסומי ניסא כגון מזמור שיר חנוכה הבית לדוד מקדימין השיר שהוא ממנינו של יום משום פרסימי כיסא ואח"כ שיר היום ועיין בשו"ת ודוק, וכן משמע מהא שאמרו בסיכה נ"ה ע"א ואס חל שבח באחד מהם ימושי ידחה, ופירש רש"י שם ד"ה ואס חל שבח באחד מהם ידחו שיר המיעד מפני שיר של שבח ט"כ ע"ש, הרי לך דכיון שאינו אלא משום מנהג שנהגו לומר במועד בניסוך החג ידחה משום שיר של שבח שנחקן לקרבן שבח ולא דמי לשיר ר"ח דקימ"ל דשיר ר"ח דוחה שבח

(20)

אמרו בראש השנה כבר בשחרית שירה דיום טוב והיינו הרנינו, רק כיון שרוב פעמים לא באו עדים בשחרית אמרו של חול, אבל בשאר ימים טובים אפשר דרק במוסף שמיחד ליום טוב תיקנו לומר שירה דיום טוב, אבל בשחרית אמרו שירה דכל יום.

ובחז"מ נראה להדיא שאומרים בשחרית דחול, שכן מוכח בגמרא סוכה (ג"ה) ורש"י שם. ונראה שגם ביום טוב אמרו שיר דיום טוב רק במוסף, וכן מבואר בסו"א ר"ה ל: שאמרו בכל הימים טובים בשחרית השיר דחול, ואם כי יש מפקפקים בזה, יסוד הוכחתם רק מגמרא ר"ה הנ"ל, ולפי דרכנו אין זה ראיה, ואין יסוד לומר שבשחרית אמרו השירה דיום טוב.

ולפי זה נראה דשחרית ביום טוב הוא הזמן לאמירת שירה דחול, ומיהו ראוי לחוש ולא לומר, שהיו הלויים אומרים בבית המקדש, שאין זה ברור ואפשר דמגי בהלל, וא"כ כשיאמר שהלויים היו אומרים בבית המקדש הוה כדובר שקרים וכמ"ש לעיל בשם הח"ס.

וביותר הדבר מבואר בשו"ת הרמ"ע מפאנו (כ"ה) וז"ל, אני מצעתי במקומי שלא יפתח ש"ץ בלשון המשנה דסוף תמיד מהתחלת השיר שהיו הלויים אומרים וכי אלא יתחיל מראש המזמור, שאם הוא מכוון עם מה שהיו הלויים אומרים בעת ההיא מוטב ואם לאו לא גרע ממומר בעלמא וכי ע"ש שהאריך, הרי שגם הוא הקפיד טובא לא לומר השיר שהלויים היו אומרים אם אינו ברור שאמרוהו.

ומעתה ביום טוב שחרית יש לומר מזמור דחול, אבל ראוי לדקדק לא לומר או השיר שהלויים היו אומרים בבית המקדש, שאינו ברור אם אמרוהו או ובמוסף יש לומר לא לומר שירה דיום חול כיון שאין זה עונתה, ולכן האומרים שיר דיום טוב וכנוסח הגר"א זצ"ל, יאמרוהו במוסף דוקא וכמ"ש.

ובראש חודש האומרים שיר של יום וגם ברכי נפשי, יאמרו שיר של יום דחול בשחרית וזהו באמת השיר שאמרו בשחרית בבית המקדש, וברכי נפשי יאמרו במוסף, והאומרים שניהם זה אחר זה מיד, נמצא דאמרו חדא שלא בעונתה, אבל האומרים שיר של יום לכד יאמרו בשחרית, והאומרים ברכי נפשי לכד יאמרו רק במוסף, ובחז"מ נמי הדין כמו בראש חודש, וסדר המזמורים ליום טוב תחת"מ מפורש בספר מעשה רב.

וכ"ן ביום טוב או בראש חודש בימות החול, אבל ביום טוב שחל בשבת, קיימא לן דתדיר קודם האומרים

מה ומתי לאמרו. ובמסכתא סופרים ר"פ י"ח מפרש מהו השיר של יום, ומסיים שכל המזכיר פסוק בעונתו מעלה עליו כאלו בונה מזבח חדש ומקריב עליו קרבן, ובחידושי חתם סופר בביצה (ה) כתב דמוכח בגמרא דביום טוב לא אמרו אותו שיר של יום דחול, ואנחנו לא נדע מה אמרו, ומ"מ אנו נוהגים לומר ביד"ט שיר של אותו היום כשחל בחול, מ"מ אין לומר היום יום פלוני שבו היו הלויים אומרים כ"כ דדובר שקרים לא יכון, עכ"ל. וא"כ ראוי לבאר השיר שראוי לאמרו, וזמנו בשחרית או מוסף, שאם אמרו כשירה דבר שלא אמרו הוה דובר שקרים תמ"ש, ולא מצאתי במפרשים בירור דין זה ונבאר הדברים בעזרה ש"ת.

הנה השיר של יום דשבת מפורש בסוף תמיד, ובשבת אומרים מזמור שיר ליום השבת" וכמנתינו, רק בסוגיא דר"ה (ל:) מפורש שאומרים האי שיר בשחרית דוקא, ובמוסף קראו לשירה פרשת האזינו ע"ש, וא"כ שיר של יום דשבת נראה שזמנו בשחרית דוקא, וראוי לתפוס מנהג סמך ולומר בשבת שיר של יום בשחרית וכמ"ש, שמנהג האשכנזים לומר במוסף צ"ע טובא, ובשבת ודאי בשחרית עדיף.

וביום טוב לא נתבאר איזה שיר אמרו הלויים במקדש בשחרית, ומדברי רש"י ערכין (י) נראה שאמרו חלל ביום טוב במקדש לשירה בחליל, וא"כ השירה דשחרית ביום טוב במקדש היינו חלל, ולפי"ן א"ש שבר"ה (ל:) מבאר שבראש השנה אמרו שירה דחול בשחרית, שרוב פעמים עדיין לא באו או עדים, ומשמע שבשאר ימים טובים אמרו שירה דיום טוב בשחרית, ולרש"י והרע"ב שם א"ש, שבכל הימים טובים אמרו חלל, אבל בראש השנה תא אין אומרים חלל, ומ"מ אין אומרים דיום טוב בראש השנה, שרוב פעמים עדים לא באים, ע"כ אמרו שיר של חול, ולפי דרכם נראה עיקר שביום טוב אין לומר שיר של יום בשחרית, שאומרים חלל לשירה וכמ"ש.

ונראה עוד שאפילו נימא שהלל לא שייך לשירה, לא אמרו בשחרית השירה דיום טוב אלא דחול, ואף שבראש השנה (ל:) מבואר שצריך לומר דיום טוב, דרק בראש השנה אמרו דחול מפני שרוב פעמים עדיין לא הגיעו עדים ע"ש, ומוכח דבשאר ימים טובים אומרים דיום טוב, נראה דשאני ראש השנה בזמן המקדש דאו תקעו בשחרית שוריון מקדימין, ורק אחר כך מפני גזירה תיקנו לתקוע במוסף, וכיון שהשירה דהרנינו שייך לתקיעות, לכן

במ"מ פ' תמיד
ה"ב ס' תמיד
(21)

- (ה) בחז"מ אמר בשחרית שיר של יום דחול, ובמ"מ מזמור דחיה"מ אם נהג לאמרו.
- (ו) שבת שחל בו ר"ח אומר בשחרית דשבת, ובל"ל לומר שזהו השיר שהלויים היו אומרים, ובמ"מ אומר ברכי נפשי.
- (ז) ברי"ה שחל בשבת בשחרית אומר של שבת, ובמ"מ אינו מוכרע ועכ"פ לא יאמר השיר שהלויים היו אומרים.
- ולמעשה נתחלקו ישראל לאגודות אגודות, ואין מנהג או הכרעה ברורה, ונראה שבדרך שהבאנו יצאו מכל חששות, והנהגו כן יזכה לברכה, ולהבטחה שהבטחה חכמינו ז"ל לאמרו שירה בזמננו!

- ולמעשה נתבאר מדברינו דרך מובחר היאך לנהוג בשיר של יום:
- (א) בשבת אומרים שיר של יום בשחרית דוקא וכמבואר הספרדים.
- (ב) ביום טוב, בשחרית אומר שיר של יום דחול, אבל לא יאמר שהלויים היו אומרים, ובמוסף אמר שירה דיום טוב אם נהג לאמרה.
- (ג) יום טוב שחל בשבת אומר דשבת לבד.
- (ד) ברי"ה אומר בשחרית שיר של יום דחול, ובמ"מ ברכי נפשי.

של שבת דוקא, ואין אומרים שני שירים, וע"כ יש לומר דשבת דוקא, ויאמרו עלה השיר שהלויים היו אומרים, אבל בראש חודש אף שחל בשבת מבואר בגמרא שאומרים של ר"ח דוקא לפרסם שזהו ר"ח.

והנה לפי מה שבארנו לעיל שראוי לומר בכל שבת השיר של יום בשחרית דוקא, שזממור שיר ליום השבת עונתה בתמיד של שחר דוקא, א"כ כשאומר שיר של יום בשחרית נראה שיאמר מזמור שיר ליום השבת, והסברא לומר ברכי נפשי כדי לפרסם שר"ח היום היינו במוסף דוקא, וכן מפורש במג"ח (ש"ב) שבר"ח שחל בשבת אמרו שיר דר"ה במוסף דוקא, אבל בשחרית אמרו שיר דיזמן, ומיהו הדבר אינו מוכרע כדי הצורך, ונאה הדבר להשמיט ברי"ה שחל בשבת לומר שבו היו הלויים אומרים בבית המקדש, כיון שאינו מבורר מה אמרו, והמג"ח לא הכריע בזה בראיות ברורות ע"ש.